

בס"ד
שיעורי רש"ר הירש פירשת תזריע מצורע
הבנת טומאה, מילה, נגעים

רש"ר הירש ויקרא פרק יב פסוק ב

לשון "תזריע" מצויה עוד רק בבראשית א, יא - יב; היא מציינת שם את פעילות הצמח לצורך קיום המין, ואילו כאן היא מציינת את פעילות האם ליצירת זרע האדם; פעילות זו נתפסת אפוא בבחינה הגופנית גרידא של התהליך הפיזיולוגי. ונמצא, שעצם הביטוי הזה מבטא את משמעות הטומאה הנידונה כאן. המעשה הנעלה והאציל - שכל עתיד מין האדם תלוי בו, וכל יצירת הנשיות תמצא בו את תכליתה - הוא מעשה האם לצורך האדם המתהווה; אך אין זה אלא מעשה גופני גרידא. האדם נוצר, גדל ומתהווה כדרכו של צמח. והמושג הנהדר של האם, ש"נכמרו רחמיה על בנה" - מזכיר גם את התהליך הגופני גרידא של התהוותו בחוסר חירות ("אם" = "אם" - עי' פ' בראשית ג, כ). משום כך חירותו המוסרית של האדם שנתהווה חייבת לבוא על ביטויה דווקא כאן. **כי הנה האם נכנעה זה עתה - מתוך סבילות וייסורים - לכוח הפיזי של חוקי הטבע; וזאת - בעיצומו של התהליך הנעלה, שהוא תמצית כל ייעודה עלי אדמות. משום כך עליה לרענן עתה את תודעת ייעודה המוסרי; רק משפּתם הרושם החושני הזה, תחזור אל המקדש מתוך נדר של קרבן; בחירות מוסרית תקיים את ייעודה כאשה וכאם - על כל שעותיו הקשות, רבות הייסורין:**

באותו רגע שהאשה מרגישה תחת עולם הפיסי, אנו מזכירין לה שיש עולם רוחני; ומיד שהיא יכולה להבין את זה, באה למקדש להביא קרבן לחדש את חייה הרוחניים.

רש"ר הירש ויקרא פרק יב פסוק ג

אשר לקשר שבין מילה לבין טומאת לידה, הרי זה הכלל: "כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמונה" (שבת קלה ע"א); ...שבעת ימי טומאה מסיימים תקופה של מצב שיש להתגבר עליו: אדם יוצא מכלל נברא נטול חירות (שש) ונעשה אדם בעל חירות (שבע); ואין הוא זוכה לכך אלא מתוך ברית עם ה'. ואילו ביום השמיני הוא נולד מחדש למען התפקיד היהודי; לידה זו היא על יסוד החירות האלוהית של האדם - לצורך קיום נעלה יותר של ייעוד אותה חירות. **היום השמיני הוא חזרה על היום הראשון - בדרגה נעלה יותר; כביכול, הוא "אוקטאוה" של היום הראשון של הלידה הגופנית. עתה כוח הכפייה של חוקי הטבע - שנתגלה באם ובבנה בשעת הלידה הגופנית - גרם לאם את שבעת ימי טומאת הלידה; וסיבה זו עצמה דורשת גם ביחס לבן - במקרים רגילים - השלמת שבעה ימים לפני קיום מצוות מילה**

כמו שלאם הטומאה מהוה התחדשות לכח הבחירה רוחני שבה, גם לבן, המילה מהוה חיים חדשים רוחניים, ב"אוקטב" יותר נעלה, "אוקטב" רוחני.

רש"ר הירש ויקרא פרק יב פסוק ד

נרשה לעצמנו עוד מחשבה אחת: מצוות מילה (פסוק ג) כתובה באמצע הלכות טומאה (פסוקים ב - ד) - ומפסיקה את הקשר הרצוף שביניהן; ונראה מכאן, שהיא קשורה עמן בקשר עמוק. הגע בעצמך, שזו משמעות הכתובים: במשך שבעה ימים הרי האם היא טמאה; ביום השמיני הילד נימול; בשלושים ושלשה יום שלאחר מכן היא יושבת בדמי טהרה וכו'. נראה אפוא, שזו משמעות

הדברים: שבעת ימי הטומאה של האם הם הקדמה ליום השמיני של המילה; והיום השמיני מסיים את השלב הראשון של טומאת האם - ופותח את מחזור הטהרה. **כי מצוות מילה היא תנאי היסוד של יחס הברית בין ה' לישראל; וזו דרישתה מן האדם: עליו לשעבד את גופו בחירות מוסרית לרצון ה' ולמצוותיו**

רש"ר הירש ויקרא פרק יב פסוק ד

ביום המילה הרי האב מקיים את הראשונה ממצוות הבן על האב; באותה שעה הוא גומר בדעתו להכין את בנו לחיי עתידו: יחנך אותו "להתהלך לפני ה' ולהיות תמים עם נותן התורה"; **אף הוא יאיר לפניו ויהיה לו מופת בדרכו**. ואילו בלידת הבת נכפל אורך הדרך המביא לכלל טהרה; ויש בכך כדי להחדיר ללב האם את כל רום מעלת תפקידה; שהרי עליה להיות מופת ודוגמה למי שעתידה להיות "אשה בישראל". אכן השפעת האם על מעלתה המוסרית של בתה היא כפליים כהשפעתה על בנה. שם מרכז הכובד של החינוך הוא באב; שהרי הבנים רואים בו דוגמה ומופת לתפקיד הגברי שלהם. ואילו אצל הבנות האם היא גם מעצבת אופי וגם מופת ודוגמה; משום כך בשעת לידתן היא תתכונן בכפליים - לטובתה ולטובתן - להתהלך בדרך הטהרה והמוסר עד לרום מעלת חזון המקדש.

הטומאה הכפולה לאמא בבת, במקום המילה. ז' ימי טומאה לאמא, ז' ימי טומאה לבת, שאין לה מילה לתקן את עצמה. האב הוא ההשפעה הכי גדולה על הבן, האמא על הבת.

רש"ר הירש ויקרא פרק יב פסוק ו

ובן - יונה או - תר לחטאת. יש להקדים חטאת עוף לנדר העולה; שכן כל מקום שעולה וחטאת קרבות כאחת, הרי החטאת קודמת. בטרם יקדיש את מעשיו לה', ייטהר תחילה מקלות דעת וחולשה מוסרית; **ירחץ בנקיון כפיו - ואחר כך יירצו מעשיו; יסור מרע - ואחר כך יעשה טוב. אולם עשיית הטוב היא המטרה; ומשום כך הזכיר כאן את העולה תחילה:** "למקראה הקדימה הכתוב" (זבחים צ ע"א). ובייחוד כאן יש להקדים את מקראה (לדעת ה"ר חיים בתוספות שם - אף יש להקדיש את העולה תחילה); שכן ההתקדמות והעלייה אל מעלת תפקיד החיים - בהכרה ובמעשים - היא הניגוד החיובי לכניעה חסרת רצון לכוח הפיזי של כפיית הטבע. אולם חטאתה היא חטאת העוף. שהרי נתנסתה זה עתה בסבל חסר ישע - הבא לידי ביטוי בעוף (ראה פי' א, יד ואילך). משום כך קרובה היתה הסכנה, שתקפח את כל טהרתה; שהרי עלולה היתה לשכוח את ייעוד חירותה המוסרית - שלא יאבד גם בעיתות הסבל. משום כך תביא תחילה חטאת עוף וכך תידור בקרבנה: **ימי הייסורים הכרוכים בתפקיד חייה לא ישברו את כוחה המוסרי; אלא היא תקבל על עצמה ותסבול את הייסורים - מתוך הכרת חובה ולמען ייעודה הנעלה; תשמור על כוחה המוסרי החופשי כדי לקיים אותו תפקיד; וכך תהפוך את עצם סבילות הייסורים לכוח מוסרי פעיל (ראה שם).**

רש"ר הירש ויקרא פרק יג פסוק נט

הלכות נגעים - יותר מכל שאר חלקי התורה - שימשו מקור לדעות המשובשות על "אופיים הסניטרי של חוקי תורת משה". אכן המבט השטחי יכול למצוא סימוכין לכך. **שהרי לכאורה מדובר כאן במחלות - במחלה מדבקת; הנפגעים ממנה נשלחים לבידוד; לשם איזו מטרה - אם לא כדי למנוע הדבקה? היה די בכך כדי לקבוע את אופיין של הלכות אלה: כל עצמן לא באו אלא**

לשמור על בריאות העם כביכול; והכהנים המשמשים במסגרת זו אינם אלא חכמי רפואה. אולם מכל הרשימה הפתולוגית של מחלות אנושיות הוצאה דווקא "מחלת הצרעת"; רק כנגדה ננקטו אמצעים משטרתיים; נראה אפוא, שהיהודים סבלו ביותר ממחלה איומה זו; והבדייה של טציטוס - כאילו נתגרשו היהודים ממצרים בעטיה של צרעתם - יש לה, כנראה, על מה שתסמוך!

לקמן (יד, לו) נאמר בפירוש: "וצוה הכהן ופנו את - הבית בטרם יבא הכהן לראות את - הנגע ולא יטמא כל - אשר בבית". והרי זו התנהגות מוזרה מטעם "משטרת התברואה": היא מסלקת בגדים, מיטות וכלים - החשודים כספוגים בחומר ההדבקה - כדי לחוס על בעליהם!

אולם אימתי יש צורך בפיקוח המשטרה ובהטלת בידוד - אם לא בזמן שרבים נועדים במקום אחד, והמצורעים המתהלכים בקרב ההמונים עלולים להדביק משפחות שלמות ואף את האומה כולה! והנה דווקא באותם זמנים היו הכהנים נמנעים מלפקח על הצרעת. בשבעת ימי המשתה ואף בשלוש הרגלים, עת האומה כולה נועדה בעיר המקדש - וכן בשבתות ובמועדים - לא היו רואים נגעים כל עיקר (ראה פי' פסוק יד; נגעי בתים אינם מטמאים דווקא בירושלים - ראה פי' להלן יד, לד). כבר הזכרנו לעיל (פי' פסוק נט) את הכלל, שכל ספק נגעים בתחילה טהור; כלל זה מקל בהלכות נגעים יותר מאשר בשאר איסורים. אולם אילו היה מדובר כאן במחלות ובמניעתן, היה נוהג הכלל: "חמירא סכנתא מאיסורא" (חולין י ע"א) - והיה צורך להחמיר בהלכות נגעים. עוד ראינו (פי' שם): אפילו נודע בוודאות, שיש כאן נגע עם סימני טומאה - אלא שאין ידוע, איזה משני הכתמים הוא הנגע הטמא - הרי אין מטמאים את הנגע! ועוד הזכרנו לעיל (פי' פסוק מו): אין מצורע משולח אלא מערים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. ואילו בשאר חלקי הארץ - בכל ערי החצרים ובכל הערים שהוקפו חומה לאחר מכן - היה המצורע מתהלך בקרב ההמונים; שום "הסגר משטרתי" לא הגן על העם מפני סכנת ההדבקה במחלת הצרעת; ורק בגדים מנוגעים היו משולחים מכל מקומות המגורים! ויש לזכור עוד, שהלכות נגעים היו נוהגות רק בתושבים יהודיים של הארץ. מי שאינו יהודי לא נטמא בנגעים; נגעו לא היה טעון ראייה, ושום בידוד לא הוטל עליו. גדולה מזו: אם היה בו נגע בהיותו נכרי - לא היו משגיחים בו גם לאחר שנתגייר (ראה פי' פסוק ב). וכן הדבר גם ביחס לביתו ולבגדו: דיני נגעים לא נהגו באלה - כל עוד היו ברשות הנכרי (ראה פי' פסוק מז).

שיקולים אלה וכיוצא באלה מביאים אותנו לכלל מסקנה ברורה: אי אפשר כלל לומר, שפרק זה דן בריפוי מחלות ובמניעתן. אין להעלות על הדעת, שהכהנים ממלאים תפקיד במסגרת "שירות התברואה"; תדע שכן: שהרי בכל הפרק הזה אין הם נוקטים בשום אמצעים כדי לרפא את המחלות שלפניהם.

וכך נאמר שם: "השמר בנגע - הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר - יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות; זכור את אשר - עשה ה' אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים"

ביחס לשני אלה - האיסור והמצוה - הרי הכתוב מזכיר שם ניסיון של מרים הנביאה, שיש לזכור אותו לעד. ברור שהדברים רומזים למסופר בספר במדבר פרק יב: מרים נצטרעה, משום שדיברה לשון הרע במשה - ונסגרה שבעה ימים מחוץ למחנה; ונאמר שם, שהצרעת וההסגר הם אות לאף ה' על דבריה. שהרי כך השיב ה' למשה על בקשתו לרפא את אחותו: "ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים! תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף". "ואביה ירק ירק בפניה" מבטא שם את כעסו של אב, המגיע עד כדי בוז; כך יש להבין את הצרעת, שנשלחה מאת ה'; ועונש זה נגזר

כתוצאה מחטא חברתי, אשר - כמות שהוא מתואר לפנינו - הוא גם לשון הרע וגם גאוה. מעתה כל נגע צרעת הפוגע באדם מישראל יזכיר לו את המאורע שנתנסתה בו מרים; מתוך כך יבוא לידי שמירה קפדנית של ההלכות הנוגעות בדבר. נמצא אפוא, שיש לראות כל נגע צרעת כעונש על חטא חברתי; וההסגר מחוץ למחנה - מחוץ להיקף הלאומי שמסביב למקדש התורה - תכליתו וטעמו אינם אלא "הַכְּלִים": להחדיר באדם את התודעה של פחיתות מעלתו

וכעין זה יש להבין גם כאן את לשון "אדם כי - יהיה בעור - בשרו": "עור - בשרו", שנפגע על - ידי נגע, נתפס מבחינת יחסו ל"אדם". הנגע פגע ב"עור בשר אדם". העור הוא אפוא כלי שרת לבשר האדם: הוא "עֵר" לרשמים הבאים אליו מן העולם (עי' פי' בראשית עמ' מד); ובתפקיד זה הוא משרת ל"כרוז", שנמסר ל"נציגו של ה'"; כי "האדם" נועד להיות "דומה" לאלוהיו, "הדום רגליו" עלי אדמות (עי' פי' שם עמ' כ); ו"בשר" הגוף נמסר לו כ"מבְּשָׂר" לצורך קיום ייעודו הנעלה (עי' פי' שם עמ' מב). מי שנועד להיות "אדם", יראה בנגע אצבע אלוהים, ש"נגעה" בעור בשרו. הוא, שנברא למלא את רצון ה', להיות דומה לו בטיפוח האמת והצדק - הוא שהוזהר על - ידי הנגע שפגע בו; שהרי אצבע אלוהים פגעה בעורו, המעביר אליו את מעמדו בעולם; כך הוזהר על הניגוד הגמור - שבין חייו בעולם לבין ייעודו בעולם.

כתמים "לבנים", שכולם עמוקים מעור בשר אדם בינוני (פסוק ג ואילך) - עליהם הכריז ה' כעל מבשרי חרון אפן; ולפיכך הגדיר אותם בדיוק כדי להבדיל בינם לבין שאר מחלות עור. עור שהלבין יכול להורות על "מיתה" חלקית של אדם: הוא מרוחק מה' המחייה כל חי - מצורע חשוב כמת (ראה במדבר יב, יב ופי' שם, ועי' נדרים סד ע"ב); ועור שהלבין יכול להורות גם על "הלבנת פנים" וכלימה.

כך יובן, שאין רואים נגעים ברגל ובשבעת ימי המשתה וכו' (פי' פסוק יד); שהרי ראיית הכהן ותוצאותיה הן אמצעים מוסריים של הענשה ותיקון. מי שיש בו נגע הטעון בדיקה - מתעוררים בלבו הרהורים על חסרונותיו; ועליו לחפש חסרונות אלה בהתנהגותו החברתית שעד כה. עתה אחים ורעים מרבים להתרועע ברגל וכדו'; והרי זו לו הזדמנות נאותה לבדוק ולתקן את עצמו ואת מחשבותיו, את דבריו ואת מעשיו - בהיותו בחברת בני עמו; תיקון מידותיו יביא לידי שינוי הנגע, ושוב לא יירא מפני ראיית הכהן.